

ARAMIZDAN AYRILIŞININ 50. YILINDA

Hasan-Âli Yücel'DEN

GÜNÜMÜZE EĞİTİM BİLİM KÜLTÜR
POLİTİKALARI SEMPOZYUMU

25-26 Şubat 2011, İzmir

BİLDİRİLER

YENİ KUŞAK KÖY ENSTİTÜLÜLER DERNEĞİ YAYINLARI

*“Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan-Âli Yücel’den Günümüze
Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları”
SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ
25-26 Şubat 2011, İzmir*

ISBN: 978-605-60663-9-9

Birinci Basım, Şubat 2011, İzmir

© 2011

Bu kitabın yayın hakları Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği’ne aittir. Kitabın tamamı veya bir bölümü, alıntı amacı dışında hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden elde etmek üzere saklanamaz.

Kapak Tasarım:

Rifat Güler

Düzeltili:

Gönül Öztürk, Hasan Durmuş, Selma Altınören, Öznur Göçebe, Mithat Vural, Alev Gözcü, Hüseyin Bozdağ, Ayfer Kocabaş, Nevzat Kavcar, Özlem Bilgili, Fevzi Çakmak, Taner Kerimoğlu, Canan Alper, Semra Erdem, Gökhan Bal, Emin Öztürk

Basıma Hazırlık:

Egetan Ltd. Şti., Tel: 0232 421 08 96

Baskı:

Dilan Matbaası - Gökhan Baki
1464 Sk. No:55/A Alsancak-İzmir
Tel: 0232 464 99 67

Cilt:

Kardeşler Ciltevi, Tel: 0232 435 78 18

**YENİ KUŞAK KÖY ENSTITÜLÜLER DERNEĞİ
YAYINLARI**

İnönü Cad. No: 58/17 Birlik Apt. Hatay/İZMİR

Tel. ve Faks: 0232 256 5262

www.ykked.org.tr

ykkedernegi@yahoo.com.tr

yenidenimece@mynet.com

İÇİNDEKİLER

- 11 Önsöz
- 14 Hasan-Âli Yücel Yaşam Öyküsü
- 19 Öldü
Can YÜCEL
- 23 Neden Hasan-Âli Yücel? Neden Sempozyum?
Mehmet Ali ÇALKAYA
- 27 Hasan-Âli Yücel'in Günümüzdeki Karşılığı Eğitim: Bilim ve Kültür Reformunu Hayata Geçirmektir...
Prof. Dr. Kemal KOCABAŞ
- 44 Dedem Hasan-Âli Yücel'e....
Yrd. Doç. Dr. Güzel YÜCEL GIER
- 49 Hasan-Âli Yücel'in Bakan Olduğu Yıl Düzenlediği İki Toplantıdan Altı Çizilecek Noktalar
Prof. Dr. Seçil KARAL AKGÜN
- 62 Bende Kalan Hasan-Âli Yücel
Özdemir İNCE
- 65 Hasan-Âli Yücel'de "Hürriyet" Kavramı
Prof. Dr. Yakup KEPENEK
- 72 Yücel'in İzleri
Prof. Dr. Mümtaz SOYSAL
- 74 1946 Üniversite Reformu ve Hasan-Âli Yücel'den Günümüze Üniversiteler
Prof. Dr. Aysel ÇELİKEL
- 77 Yücel'den Günümüze Eğitim Politikaları
Prof. Dr. İsa EŞME
- 90 Eğitimde Demokratikleşme ve Nitelikli Öğretmen
Muharrem İNCE
- 100 Hasan-Âli Yücel'den Günümüze Öğretim Birliği
Mustafa GAZALCI

- 105 Türkiye’de Eğitim, Hasan-Âli Yücel ve Sonrası
Prof. Dr. Ergün AYBARS
- 110 Köy Enstitüleri Yeniden Açılmalıdır
Prof. Dr. Sina AKŞİN
- 112 Öğretmenim O Güzel Yazarlar
Enver AYSEVER
- 114 Atatürk Devrimleri, Laik Eğitim ve Karşı Devrim
Dr. Alev COŞKUN
- 130 Hasan-Âli Yücel’i Başarılı Kılan Etmenler
Dr. Niyazi ALTUNYA
- 136 Hasan-Âli Yücel ve Tevfik Fikret
Prof. Dr. Zeki ARIKAN
- 146 Emperyalizm, Küreselleşme ve Eğitime Yansımaları
Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI
- 152 Hasan-Âli Yücel’in Kültür ve Edebiyat Yönü
Prof. Dr. Cahit KAVCAR
- 157 “Medeniyetler Çatışması ve Anadolu Hümanizması Kavramları Işığında”
Hasan-Âli Yücel’den Günümüze Kültür Politikaları
Dr. Alper AKÇAM
- 170 Aydınlanmacı Eğitim, Kültür ve Devlet Adamı, Özerk Üniversitenin Mimarı ve
Köy Enstitülerinin Kurucusu Hasan-Âli Yücel
Prof. Dr. Cevat GERAY
- 186 Hasan-Âli Yücel’in Düşünce Dünyasında “Atatürk” ve “Türk Devrimi”
Doç. Dr. Kemal ARI
- 195 1940’lardan Günümüze Eğitim Politikalarındaki Gelişmeler
Prof. Dr. Mualla BİLGİN AKSU
- 205 Köy Enstitüleri Bağlamında Hamburg Eyaletindeki Alman Okul Eğitim Dizgesi
ve Tartışmalar
Ülkü BAŞSOY
- 212 Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi
Prof. Dr. Meral UYSAL
- 229 Günümüzde Eğitim Sorunlarına Çözüm Arayışları ve Hasan-Âli Yücel Dönemi
Uygulamaları
Prof. Dr. Hüseyin GÜL
- 243 Hasan-Âli Yücel Dönemi ve Köy Enstitüleriyle İlgili Lisansüstü Tezlerin
İncelenmesi
Prof. Dr. Ayfer KOCABAŞ - Araş. Gör. Tuncay CANBULAT

Hasan-Âli Yücel’in Düşünce Dünyasında “Atatürk” ve “Türk Devrimi”

Doç. Dr. Kemal ARI

DEÜ, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü Müdürü
kemal.ari@deu.edu.tr

Hasan Âli Yücel, hiç kuşkusuz Atatürk Dönemi’nin en önemli aydınlanmacı kimliklerinden ve kişiliklerinden biridir. Türk Devrimi, önce batı sömürgeciliğine karşı bir bağımsızlık ve özgürlük savaşı ile gündeme geldiğinde, bu devrimi büyük bir kültür, kimlik, tarih ve dil gibi konuları da içine alacak büyük bir aydınlanma evresine dönüştürmeyi, bu devrimin önderi olan Atatürk, kafasında olgunlaştırmış bulunuyordu. Yurt toprakları düşman saldırganlığından arındırıldığında ve ulus kimliğine dayanan bağımsız bir devlet kurulduğunda, Atatürk, kökleri daha bu kalkışma evresinde uç vermiş büyük aydınlanma devrimini başlatmak için eyleme geçti. Gericiliğin ve tutuculuğun odağı durumuna düşmüş kurum ve kuruluşlar ortadan kaldırılmaya başlandı. Büyük devrim atılımlarıyla, yurdun en ıssız köşelerine ulaşıyor, Millet Mektepleri ve Halkevleri aracılığıyla, aydınlanmanın ışığı, her yana yayılıyordu.

Bu büyük dönüşüm aşamalarında, Atatürk’e sıkı sıkıya bağlı bir avuç Türk aydını bulunuyordu. Bunların dışında, Atatürk’e yakın olup, onu derinden kavrayamayan, algılama ve anlama zorluğu çeken, günü gelince de Atatürk’ün karşısına geçip, ona ve onun önderliğinde başlayan büyük dönüşüme karşı tarafta yer alan kişiler bulunmuyor değildi. Bunlar, Atatürk tarafından ulusa karşı bir hesap verme niteliği taşıyan Büyük Nutuk’ta tarihteki işlevleriyle ele alınmışlardı. Atatürk bu gelişen tavırları, onların kavram sınırlarındaki eksikliğe bağlıyordu¹. Ancak, yine de herkesin bu büyük aydınlanma girişimini kavramasını beklemek olanaksızdı; çünkü Atatürk’ün öngörüsü, sezgileri ve geleceği görme yeteneği, ötekilerden çok üstündü. Ancak, yine de onun yakın çevresinde Mustafa Necati, Mahmut Esat Bozkurt, Reşit Galip gibi Türk aydınlanma hareketinin içinde önemli yer edinmiş kişiler Atatürk’e sıkı sıkıya bağlı biçimde, devrim atılımlarına öncülük ediyorlardı.

İşte Hasan Âli Yücel de bu idealist atılımcılardan biri olarak Atatürk’ün yanında yer alanlardan biriydi. Türkiye’de çok gelişmemiş olan Felsefe alanında ün yapmış; eğitim ve öğretim işlerinde gerek araştırmacı, gerek yönetici olarak önemli görevler üstlenmişti. Son derece aydınlık beyni, geniş ufku, keskin zekâsı demokrat kişiliği ile aydın bir kuşağın yetişmesinde önemli işler başarmış olan birisiydi. Araştırmacıydı. Yeri geliyor, çok eski dönemlere ait sufi geleneğinden gelen tasavvuf ehli kişilerin

felsefi yaklaşımlarına ve düşünce dünyalarına sızıyor; yeri geliyor, yakından tanıdığı Yakup Kadri'nin edebi kişiliği üzerine kalem oynatıyor; ancak Türkiye'de başta ilk ve orta eğitim ve öğretim olmak üzere, eğitim sorunlarını irdelemekten, bunlara çözüm aramaktan hiç geri kalmıyordu. Türkiye'nin kurtuluşu ona göre eğitimdeydi. Gelecek genç kuşaklar ne denli çağdaş eğitim alırlarsa, büyük aydınlanma çabalarının birer kolu olarak, Anadolu'nun üzerine yüzyıllar içinde serpiştirilmiş, giderek kalın bir örtü biçimine gelmiş karanlığın parçalanmasının süreceğine inanıyordu. Şair, Kıvrak kalemiyle, en zor konuları keskin bir anlatımla şiire dökabiliyordu. Edebiyatın toplumsal sorunları ve ulusal değerleri irdelemede son derece önemli olduğunu biliyordu. Ve aynı zamanda musikîşinastı. Ruhunu besleyen her türlü müziğe gönlü ve yüreği açıktı. Yeri geliyor klasik müzik dinliyor; yeri geliyor, Geleneksel Sanat Müziği'nde örneğin Dede Efendi'nin ya da Hacı Arif Bey'in sanki bir devamıymış gibi, son derece içli besteler yapıyordu. O, Türk tarihinin yetiştirdiği çok yönlü kişilikleriyle ünlenmiş en büyük beyinlerinden biriydi. Bakanlığı döneminde açtığı sayısız okul, kurduğu Tercüme Bürosu ve basımını sağladığı sayısız klasik kitap onun başardıklarından yalnızca bir kaçıydı.

Bu çalışmanın konusu; onun Atatürk ve Atatürk'ün en büyük yapıtlarından biri olan Türk Devrimi ve devrimi oluşturan süreç ve kavramlarla ilgili görüşleri ve bu görüşlerin onda yaptığı "algı" dünyasına ışık tutmaktır. Bu önemli düşün adamının Atatürk ve Atatürk'ün başarıları üzerine kendi belleğinde var olan iz düşümlerine olabildiğine ışık tutmak, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Türk Devrimi, Türk ulusunun eseridir. Bu büyük eserin ortaya çıkmasında hiç kuşkusuz en büyük katkı önce Türk ulusuna, sonra da böyle bir ulusa önderlik eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e aittir. Atatürk, dünyanın ilk antiemperyalist savaşına ulusunu yönlendirirken, esin kaynağı olarak çok köklü olduğuna inandığı tarihten, aydınlanma dünyasının değerlerinden ve geleceğe dönük umutlarından güç alıyordu. Özellikle Rönesans ve Reform dönemlerini izleyen süreçte ortaya çıkan Aydınlanma değerleri onun kişiliğini derinden kavramış; ulusunun geri kalışını, bu değerleri yakalayamamış olmaktan ileri geldiğini görmüştü. Türkler, Osmanlı Devleti'nin ulusun kimliğini eritici politikaları altında, hem ulusal benliklerinden uzak kalmışlar hem de önce Rönesans'ı, ardından da Aydınlanma ve Sanayi Devrimi denilen dönemleri yaşamadıkları için, 19. yüzyılın sonunda emperyalizmin bir avı durumuna gelerek, tarihten silinmekle karşı karşıya kalmışlardı. Atatürk gerçek kurtuluşun, geri kalmış ulusunu çağdaşlaştırmaktan geçtiğini, bunun için de kendi ülkesinde, kendi ulusuna bir Aydınlanma sürecini yaşatmak gerektiğine inanıyordu. Atatürk'ü kendinden önceki ya da çağdaşı olan kimi ıslahatçı ya da reformculardan ayıran en önemli özellik, onun devrimciliği idi.

Hasan Âli Yücel, Atatürk'ün yakın çevresinde, bu büyük devrimsel dönüşümün en önemli düşün ve eylem kişilerinden biridir. Onun, kendi yaşam çizgisi içinde gerek yaptıkları, gerekse düşünceleriyle etkili olduğu konular; doğrudan Türk Devrimi'nin genel eğilimi ile doğrudan ilgilidir. O, Atatürk ekolünden yetişmiş, devrimin önderine gönülden inanmış entelektüel bir Türk aydınıdır. Bir deniz subayının oğlu olmasına ve Batılı değerlerle yoğrulmuş bir eğitim almış olmasına karşın; toplum değerlerinin ve ulusal tarihinin değerlerinden uzak bir kişiliği yoktur. Yurduna ve yurt insanlarına karşı sevgisi O'nu eksiksiz bir yurtsever; katıksız bir Atatürkçü kimlikle ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak onun aldığı eğitim, yalnız Tanzi-

mat'tan sonra Osmanlı ülkesinde gittikçe yaygınlaşan Batı anlayış ve yöntemlerine uygun bir eğitimle sınırlı değildir. Bunun yanı sıra, Doğu dünyasına ilişkin esintiler, onun ruh ve düşünce dünyasında hep baskın olmuştur. Felsefe eğitimi almış olması nedeniyle olmalı; Doğu dünyasının değerlerine de kendi gönlünü ve yüreğini açmış; Batı dünyasının Aydınlanma Dönemi'ne dayanan değerleri ile Doğu dünyasının ince felsefe, sanat, kültür ve düşünce boyutunu kaynaştırmayı başarmış; kendi yüreğinde ve özünde bir sentez yaratabilmiştir. Yazıp çizdiği şeylerde, başta Mevlana Celaleddin-i Rumi ve Yunus Emre gibi Anadolu tasavvuf dünyasının iki önemli tarihsel kişiliği olmak üzere; sufi geleneği pek yakından bilmesi, onun bu sufi geleneği yakından tanıması nedeniyle; ortaya koyduğu çalışmalarda, bu geleneğin ya da tasavvuf düşünce ve yaşantısının izleri çok rahatlıkla görülebilir. Ancak bu etki onda bir düşünce zenginliği yaratmış; Doğu dünyasının donuk ve yavaş düşünce ve yaşam algısı, hiçbir zaman, onun kimliğine ve eylemlerine yansımamış; tam tersine, devrimci bir kişilik ve kimlikle, Türk düşünce dünyasındaki yerini almıştır. Kendi düşünce dünyasında Doğunun inceliği ve felsefi etkileri görülmele birlikte, onun gerçekçi bir aydınlanmacı ve gericiğe karşı, devrimci bir düşün ve eylem insanı olduğu açıkça söylenebilir.

Hasan Âli Yücel'in, Türk Devrimi'ne ve Atatürk'e bakarken, onun algı dünyasında yer alan etkilerin, Türk Devrimi'nin temel felsefesi, ülküsü ve erekleleriyle tam bir koşutluk içinde olduğu görülür. Bu önemli düşünür, Türk Devrimi'nin felsefesini ve özünü derinden kavramış; bu hareket içinde, önderin, yani Mustafa Kemal Atatürk'ün yerini yakından kavramış bir kişilik olarak ortaya çıkar. Öyle ki, Atatürk'ün ölümünden hemen sonra Türkiye'de yaşananların, devrimin önünü kesme yönündeki çabaların, gelecekteki Türkiye'de oluşan devrim karşıtlığının mayası olacağını sanki görmüş gibidir. Bu bilge felsefeci, derin felsefi bilgisi yanında, yaşadıklarından da esinlenerek, gelecekte de Türkiye'nin en önemli sorununun, tıpkı yakın geçmişte olduğu gibi "özgürlük" sorunu olduğunu görmüştür. Yalnız Tanzimat'tan beri süregelen siyasal gelişmelerde ve dönüşüm aşamalarında değil; Türk Devrimi'nin eylemli olarak tarihsel sahnede yer almaya başladığı andan bu yana, bağımsızlık yönüne yapılan vurgular kadar, özgürlük kavramının da baskın biçimde bir gereksinim olarak ortaya çıktığı görülür. Gerçekte, Türk ulusunun yöneldiği diriliş eylemi, bir bağımsızlık savaşımı olarak tanımlanamaz. Bu tarihsel olgu, sömürgeci güçlere karşı bir bağımsızlık savaşı olduğu kadar; yerleşik tutucu değerlere ve kanıksanan kural ve sistemlere karşı, bireyin ve toplumun bir özgürlük savaşımıdır.

Devrim olgusunun; bir düşünsel oluşum, bir eylem, bir de oluşum ve gelişme boyutları olduğu düşünüldüğünde, gerçekte neredeyse yüz elli yıllık bir süreci kapsayan bu uzun süreçte, özgürlük kavramının bu sürecin en belirleyici etkenlerden biri olduğu kolayca görülebilir. Bir anlamda bağımsızlık denilen çok daha genel niteliği olan bir kavramı da besleyen, özgürlük kavramıdır. Özgürlük düşkünü olmayan bireylerin ve toplumun, ulusal ölçekte, bağımsızlık hareketine yönelmesi de beklenemez. Her bağımsızlık hareketinin temelinde, uzun süren bir özgürlük arayışı kolayca görülebilir. Bu Türkiye'nin ve Türklerin ta Tanzimat'tan giderek Kurtuluş Savaşı'na ondan sonra da cumhuriyet dönemine kadar uzanan uzun serüveninde de böyle olmuştur. Örneğin, hürriyet şairi Namık Kemal'in şiirlerinde ya da yazdıklarında, onun çağdaşı olan Ziya Paşa, Âli Suavi gibi kişilerin yapıtlarında "hürriyet" kavramı, en çok üzerinde durulan kavramlardan biridir. Ancak, özgürlük kavramı-

nın, bir toplumda kalıcı bir biçimde yerleşebilmesi için, önce devleti, sonra da toplumu çepeçevre saran yönetim erkinin, buna olanak tanıyacak bir yapılanma içinde olması gereklidir. İstibdat düzeninde, gerçek bir özgürlüğün ortaya çıkmasına olanak yoktur. Kaldı ki, bireyi dışlayan ve onu önemsemeyen, daha çok da vesayet altında olan yönetim biçimlerinde, bu olgunun gözardı edildiğini söylemeye bile gerek yoktur. Dolayısıyla, gerek John Locke'un doğal haklar kavramında ve gerekse Rousseau'nun cumhuriyetin kuramsal yönünü irdelediği Toplum Sözleşmesi adlı yapıtında, özgürlüklerin kaynağı olarak, egemenlik erkinin insanla ve toplumla ilişkisini irdelleyen yaklaşımları son derece önemlidir. Atatürk'ün cumhuriyet değerleri içinde özgürlük kavramına yaklaşımında, bire bir Rousseau'nun etkisi altında olduğu açıkça görülür. Dolayısıyla Hasan Âli Yücel'in Türk Devrimi'nin kendi akışı içinde özgürlük kavramına ilgi çeken yaklaşımlarında, Fransız aydınlanmasının iz düşümleri yer almaktadır.

Bu etkiyle, Mustafa Kemal Atatürk'ün düşün dünyasında ulusal egemenlik kavramı; özgürlüğün ve bağımsızlığın en temel oluşumlarından biri olarak kendini göstermiştir. Ulusal egemenlik erki, her ne kadar, devleti yönetme istencinin ulusa ait olduğunu belirten ve bunu kurgulayan bir siyasal sistem olgusunu yanında getirirse de öteki boyutunda tam bağımsızlık gibi önemli bir yönelişi de yanında taşır. Bu nedenle Atatürk, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı, yalnız sömürgecilere karşı bir bağımsızlık savaşı olarak görmemiş, bir de bunun yanında ulusal egemenlik yönelişini eş zamanlı olarak kurgulamıştır. Ancak, ister özgürlük, isterse bağımsızlık kavramları olsun, bu birbiriyle son derece ilintili iki kavram, Hasan Âli Yücel'in Türk Devrimi'ne yaklaşımında son derece anlamlıdır. Ona göre, Türk Devrimi'nin genel yapısını, "Hâkimiyet-i Milliye" kavramı tamamlar. Ona göre, ulusal yaşamın temeli, bu iki sözcüktür. Bu yargısında O, Fransız aydınlanmasının en önemli düşün önderlerinden Rousseau'nun ve Montesquieu'nün kuramsal bakışlarıyla tam bir koşutluk içindedir². Bu iki sözcük, onun için sanki yaşamı ve varoluşu anlamlı kılan bir kutsallık niteliği taşır. Onun Türk Devrimi'ne ve Atatürk'e bakışında bu iki deyim, son derece belirleyicidir. Bu belirleyicilik, Atatürk'ün Türk Devrimi'ne bakışında da vardır. Dolayısıyla, Hasan Âli Yücel'in Atatürk'ü algı dünyası o denli gerçekçidir ki sanki tarihsel sürece, Atatürk'ün gözleriyle bakıyor gibidir. O, pek çok yazısında, ulusal egemenlik kavramını ele alırken, bunun Türk ulusu tarafından nasıl içselleştirildiğini de irdeler. Sonuçta, Türkiye'de demokrasi kavramı ve oluşumu da bu kavramlardan beslenir. Ancak, Türk ulusunun, 20. yüzyılın başlarına kadar uzanan derin tarihsel dönemeçlerinde, demokrasi ve ulusal egemenlik kavramı, sığ bir arayıştan öteye gidememiş; sultan ve halifesiz bir siyasal sistemi, Osmanlı aydınları ve bürokratları kurgulayamamışlardır. O halde, ulusal egemenlik, Türk ulusunun kendi siyasal değerler dünyasında bir arayış ve yöneliş haline geldiğine göre, bu kavramları bir değer yargısı olarak ulusa kazandıran nedir? Hasan Âli Yücel, bu soruyu sorduğunda, Türk Devrimi'nin oluşum sürecinin en zorlu halkalarından biri olan, Ulusal Kurtuluş Savaşı üzerinde yoğunlaşır. Evet; ona göre, Türk ulusuna bu istenç ve ereği kazandıran Ulusal Kurtuluş Savaşı'dır. Ve bu savaş ona göre, Türk Devrimi'nin oluşumundaki en önemli ve en temel dinamiktir. Üstelik bu iki sözcük, yani "ulusal egemenlik" tümcesinden ortaya çıkan kavramsal anlam; ulusal savaşla ve Türk Devrimi ile öylesine kaynaşmıştır ki; bunların ulusal yaşamın temeli olduğu açıkça söylenebilir. Hatta bu yaklaşım, Hasan Âli Yücel'e göre, ulusal savaşın özüdür. Öz, yapıyı be-

lirlediğine göre; bu tümceden ortaya çıkan anlam, Kurtuluş Savaşı'nın temel ereği ile kaynaşır. Anlatım bu nedenle açık ve belirgindir; "Hâkimiyet milletindir"; yani ulusundur. Ulusal Savaş'ın kendi tarihini de bu iki sözcük özetleyebilir³.

Bilindiği gibi, Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi düşün dünyasında da Fransız Devrimi son derece önemli bir yer tutar. Fransız Devrimi öncesinde, Aydınlanma Dönemi'nin yarattığı en önemli düşünürlerden biri de Jean Jacques Rousseau'dur. Rousseau, yazdığı yapıtlarda ve krallık düzenine karşı, cumhuriyeti arzulayan güçlerin, ihtilale yönelişindeki meşru arayışı sorgularken, ilginç bir kuram geliştirmiştir. Ona göre, ihtilal bir haklıdır. Gerçekte bu kuram, egemenlik erkini tek başına elinde tutan krala karşı ulusun tarihten gelen haklarına dayanarak, toplumla kral arasında yapılmış var sayılan sözleşmeyi kralın bozduğu düşüncesiyle ona karşı ayaklanmayı meşru gören bir anlayışa dayanır. Bu etki, Mustafa Kemal Atatürk'te de açık biçimde görülür. Ancak, cumhuriyeti savunurken, Rousseau'nun güçler birliği kavramını önemseydiği ve bunu savunduğu da bilinir. Oysa Atatürk, Kurtuluş Savaşı günlerinde ulusal egemenliğe çok yoğun vurgu yapmasına ve Ulusal Meclisin Ankara'da kurulmasına ve ulusun egemenliğini bu meclis aracılığıyla eline almasına öncülük etmesinin yanı sıra, güçler ayrılığını değil, güçler birliğini savunur⁴. Üstelik bu düşüncesini savunurken, Rousseau'yu eleştirir ve bu ünlü düşünürün güçler ayrılığını savunan yapıtını bir cinnet anında yazdığını da dile getirir. Bu bir çelişki gibi görünmesine karşın, kuramda değil uygulamada, güçler ayrılığı ilkesiyle ihtilal sürecinin aynı paralelde yürümeyeceği gerçeğine dayanır.

Hasan Âli Yücel, ulusal egemenlik konusunu irdelerken, Atatürk'ün izlediği bu yol çizgisinin ihtilal sürecinde ne denli önemli olduğunun da ayırdındadır. Atatürk'e tarihsel gerçeklikten kopuk kimi yazarçizer takımının dilinden düşmeyen diktatör yakıştırmalarının temelinde bu gerçekliği kavrayamamış olmalarının bulunduğu bilinir. İşte Hasan Âli Yücel, gerek ulusal egemenlik, özgürlük ve demokrasi kavramlarının kendi aralarındaki ilişkinin ne olduğunu ele alırken ve gerekse Atatürk'ün tarihin bu evresinde bir ihtilalci olarak rolünün ne olduğunu ele alırken, bu önemli işlevin ayırdındadır. Çünkü özgürlük ve demokrasi cumhuriyete, cumhuriyet ise bir ihtilalle elde edilen ulusal egemenliğe dayanıyordu. Ulusun egemen olması, Yücel'e göre en önemli değerlerden biriydi. Ulus egemen değilse demokrasiye kadar uzanan diğer kavramların uç vermesi de kaçınılmazdı. Bu temel yoksa bu temel üzerine oturan bütün diğer yapılar kendiliğinden çökerdi. İşte, Türk Devrimi'nin oluş nedeni sayılacak ulusal egemenlik kavramı, Yücel'e göre bu denli derin, yoğun ve yüksek bir anlam taşıyordu⁵.

Türk Devrimi, Türk ulusunun eseri olduğuna, bu devrimin kendi temelinde de ulusal egemenlik bu denli köklü bir öneme sahip olduğuna göre, Türk ulusu bu gerçeği nasıl eyleme ve uygulamaya dökmüş, onu elde etmiş ve onu içselleştirmişti?

Bu, Yücel'in algısına göre, zorlu bir savaşla olmuştu. Türk Devrimi, bu zorlu savaşın sonucuydu. Yurt, yer yer düşman işgali altına düştüğünde, ulus türlü yoksulluklar, araç-gereç eksiklikleri içinde yapılan saldırılara yer yer direnme yürekliliğini göstermişti. Mustafa Kemal Atatürk 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basıp, Ankara'ya gelinceye kadar geçen yedi aylık süre içinde, insanüstü bir çalışma ile anavatanda dağılmış biçimde gördüğü her türlü ulusal gücü toplamış; o gücü örgütlemişti⁶.

Atatürk ne istiyordu?

Onun isteği, Anadolu'nun ilerinde bir yerde bir ulus meclisi kurmak ve onun içinden bir hkmet çıkararak; orduyu ve yönetimi İstanbul Hkmeti'nden ayrı ve ona bağlanmayarak ele almaktı⁷.

Ancak, o umutsuzluk ortamında, ulus tam bir dağılmışlık görüntüsü ortaya ko-yarken ve aydınları derin bir dş kırıklığı iten içe sarmışken, Mustafa Kemal Ata-türk'ün tarihin bu önemli kesitinde, yepyeni bir diriliş ve umutla ortaya çıkması ve ulusun yazgısına el koyması, ne anlama geliyordu? Ya da karanlıklar içindeki tablo-da, o nasıl bir figür olarak beliriyordu?

Yücel, böyle bir tablo içinde Atatürk' betimlerken, onda öncelikle, genç bedeninin bütün çevikliğini ve inceliğini görmekteydi. O karanlıklar içinde kapanmayıp açık kalabilen gözler, onun gözlerine baktığında, derhal bu canlılığı ve diriliği grebili-yorlardı. O gözlerin derinliklerinde ise, Karadeniz'in fırtınalı dalgalarından gelen g ve kudret bulunuyordu. O gözlerin canlılığında, okmş Osmanlı Devleti'nin batan gölgelerinden hiçbir iz yoktu. Ancak doğacak bir ulusun, bir geleceğin, yeni bir ya-şam ve özgürlüğün her yanı ışığa boğan, yakacak kadar ısıtan güneşi vardı. Bu ışık öylesine bir ışıktı ve sıcaklığı öylesine etkileyici bir sıcaklıktı ki; kuşaklar tarih bo-yunca o hareketin havayı doldurup kaplayan sıcaklığında yaşamaktaydılar. O insanı şaşırtacak lde bitmez tükenmez bir yaşam kaynađıydı⁸.

Atatürk'ün bu dağımlıktan bir bütün oluşturan örgütleme gücü Yücel'e göre, onu nder olarak ortaya çıkararak nedenlerden biridir⁹. Bu nedenle, Kurtuluş Sava-řı'nın başlangıç tarihi olan 19 Mayıs 1919'un tarihsel anlamı son derece nemliydi¹⁰. O gün, kk bir tekneden, büyük bir gerçeğin bir güneş gibi doğuş günüydü. Bir ulusun, ölmediğini ispat ettiği o gün, bir doğuş gnyd¹¹. Yücel'in Türk Devrim al-gısında, 19 Mayıs gününe büyük bir değer verdiğini ve anlam yüklediğini görüyoruz. Bu yaklaşımda, doğal olarak, onun sözlerine kendi döneminde kullanılan betimle-melere çok yakın bir anlatım görülüyor. Bu doğuşu, kimileri ilk bakışta niçin göre-memektedir?

Bugün bile Türkiye'de irdelenmesi son derece gerekli olan bu konuyu O, Türk Devrimi'ni yozlaştırma çabalarının yoğunlaştığı bir dönemin yavaş yavaş kapanmaya doğru gittiği günler içinde cesaretle ele alarak irdeler. Tarih, 23 Mayıs 1960'tur ve 27 Mayıs 1960'a dört gün vardır. Tam da bu günlerde, onun o yilki 19 Mayıs gününün hemen ardından, konuyu irdelerken, karşı devrim algısı üzerine yaklaşımlarını te-mellendirmesi son derece ilginçtir. Bu yaklaşımın, çok sonraki dönemlerde Türki-ye'nin gündeminden hiç düşmeyen karşı devrim süreçleri göz önüne alındığında önemi, bir kat daha artmaktadır.

19 Mayıs gününün önemini anlamak için O, her şeyden önce sürece gönül gzy-le bakmak gerektiğini belirtir. Gönül gözü apaklanmış olanların, bunu anlaması beklenemez. Dolayısıyla onu, yani Atatürk' yurda ihanetle suçlayıp, ardından da idama mahkm edenler, kuşkusuz gönül gözü kr olan insanlardı. Atatürk 19 Ma-yıs 1919'da Anadolu'ya Samsun topraklarında ayak baştığında ne istiyordu? Ulus için özgürlük, devlet için istiklal; yani bağımsızlık... Körlerin bakış açısına göre, Ata-türk'ün suçu da zaten buydu. Ancak, gönül gözü açık olanlar için onun bu dilekle-rinde düşmana kendini teslim etmiş insanlara karşı haklı bir direnmenin gerçeği var-dı. Mustafa Kemal, Sakarya Savaşı'nda değil, 19 Mayıs 1919 günü Türkler'e başbuğ olmuřtu¹². Başbuğ deyiminin, Yücel'de, Sakarya Savaşı'nda 5 Ağustos 1921 tarihinde, Atatürk'e Meclis tarafından verilen Başkomutan nitelemesiyle bir çağrışım yaptığı

laşıyor. Atatürk'ün Samsun'a ayak basmasıyla Kurtuluş Savaşı başlamış ve Atatürk de o gün, Türklere başbuğ olmuştur¹³. Hasan Âli Yücel'e göre, o gün yurtta yaşayanlar ve o günden sonra yaşamış olanlar, onurlarını, yaşamlarını, kısa bir deyişle her şeylerini bu kutsal savaşa borçluydular. Bu savaş, kutsal bir nitelik taşıyordu. Mustafa Kemal Atatürk'ün vicdanı ise, yurt sevgisinden hızını alıyordu. Onun zekâsı, gerçekleri olduğu gibi görüyor; esin kaynağını ulusun iradesinden alıyordu. Kendi benliğinde Türklüğü, Türklükte ise, kendini bulma sırrını elde eden Atatürk'tü. Dehası ise, bu buluştaydı. Onun insanlığı, içinde onu insanlık üstü gösteren bu üç gücü bir araya getirebilme yeteneğiydi¹⁴.

Atatürk bu büyük devrimi nasıl başardı?

O bir diktatör müydü?

Hasan Âli Yücel'in Atatürk algısında, onun büyük devrimde kullandığı yöntem başlı başına sorunsal bir durum oluşturmuştur. Atatürk'ün gerçekte, bir diktatör olup olmadığı, onun sağlığından beri tartışılan bir konudur. Atatürk, kendisine de sorulan bu soruya, diktatör olmadığını, çünkü gönülleri kazanarak insanlara hükmetmeyi sevdiğini söylemişti. Yine de yerli ya da yabancı kimi gözlemciler, bu konuyu uzun süre irdelemekten geri kalmamışlardır. Atatürk'ün kendi çağdaşı olan Hitler, Mussolini, Franko, Stalin gibi tarihsel kişiliklere bakıldığında, Atatürk'ün ne denli demokrat bir kişiliğe sahip olduğu derhal görülebilir. Bu, kendi topraklarında bol bol diktatörler yetiştirmiş ülkelerin tarihsel deneyimleri ile Türkiye'nin tarihsel birikimine bakılıp, bir karşılaştırma yapıldığında, daha belirgin biçimde anlaşılabilir. Türkiye, demokrasi ve bu kavramı oluşturan diğer kavramların tarihsel süreçte irdelendiği, yasalaştırıldığı ya da içselleştirildiği bir süreçten gelmemekle birlikte, Mustafa Kemal Atatürk'ün demokrasiye yönelik adımlar atıldığını çok kişi bilmektedir. Oysa tarihlerinde Aydınlanma geleneğine sahip ülkelerin topraklarında diktatörler yeşerip boy atmıştı. Şimdi; Atatürk gibi kendini insanlığın ortak çıkarlarına adanmış bir tarihsel kişiliğin, diktatör olması zaten beklenemezdi.

Bu nedenle Yücel, Atatürk'ün cumhuriyet yerine, tam bir diktatörlük kurmak isteseydi, bu tarihsel fırsatı elinde bulundurduğuna değinerek; "buna ne engel vardı?" diye sorar¹⁵. Ona göre, bunun yanıtı, buna bir engel olmadığı biçimindedir. Çünkü bu olasılığın gerçekleşmesinde yurtta onun karşısına çıkacak bir güç yoktu. Oysa Atatürk'ün kendisi diktatörlük sözünden bile nefret etmişti. Kendisine diktatör olup olmadığı sorusunu bir "patavatsızlık" olarak nitelemekte ve Atatürk'ün bu soruya karşılık olarak; "Ben diktatör olsaydım, siz bana bu soruyu sormazdınız" yanıtını verdiğini anlatmaktadır¹⁶. Buradaki en önemli ayrım, Hasan Âli Yücel'in bu tanıklığı, Atatürk'ü yakından tanıyan ve onunla çok kereler birlikte olan bir konum üzerinden yapmasıdır. Yani bu yorum, Hasan Âli Yücel gibi Atatürk'ü çok yakından tanımış biri tarafından yapılmış olmak gibi bir önem taşımaktadır. Ancak, bu tür yaklaşımlar ya da suçlamalar, nereden gelmektedir? Bunda kimi önyargılı duruşların, karalama çabalarının bulunduğu hiç kuşku yoktur. Hiç kuşku duyulmayacak olan şey; Atatürk'ün bir diktatör de olmadığıdır. Ancak, ya bunun karşılığı, Atatürk döneminde Türkiye'de kurulmuş bir demokrasi midir? Hayır! Yücel'in yaklaşımına göre, Atatürk bir diktatör olmamasına ve bir diktatörlük rejimi kurmasına karşın, bir özgürlük rejimi de kurmamıştı. Atatürk'ün yönetimindeki Türkiye'de, özgürlüklerden ve demokrasiden söz eden çok sayıda yazı yazıldığında, kendisine hiç kimsenin tek bir uyarıda bulunmadığı gibi, aksine o dönemin siyasal kişiliklerinden övgü ve ilgi gördü-

günü belirtiyor. Avrupa'ya gönderildiğini, genel müdür olarak atandığını, derken saylav ve bakan olduğunu belirtiyor. Türlü nedenlerle Atatürk'ün iltifatını kazandığını söyleyen Yücel, Güneş Dil Teorisi'nin heyecanlı günlerinde, daha doğrusu gecelerinde birkaç kez bu yönde Atatürk'ün kendisinden yazı yazmasını istediği halde, karışık ve aklının ermediği bu kuram için yaptığı karşı duruşları da Atatürk, hiçbir zaman mûsamahasız biçimde karşılamadığını aktarıyor. Ve bu örneklerle Yücel, doğrudan kendi tanıklıkları ve yaşadıkları üzerinden, Atatürk'ün neden diktatör olmadığını anlatıyor. Ve Atatürk'ün, "Ben özgür yaratılmış insanım" sözüne gönderme yaparak, bu duygunun onu, özgürlük isteyenleri korumak için, özgürlük istemeyenlere, yani özgürlük karşıtlarına karşı harekete de geçirmişti. Özgürlük kavramını kendi kişiliğinde özdeşleştirmiş olan Mustafa Kemal Atatürk'ün dokuduğu kumaşa dışarıdan bakıldığında özgürlüksüzlük biçiminde görülebilirdi; ancak gerçek böyle değildi. Onun ardıllarına bıraktığı kumaşın iç yüzüne bakabilenler; bu bakmayı bilenler, kolayca ülkedeki kötü ve sinmiş güçleri haşereler gibi ulus bünyesine saldırmada başıboş bırakmış olsaydı, ne özgürlüğün ne de devletin kalamayacağını da görürlerdi. Burada Yücel, bir örnek veriyor: Serbest Fırka... Bu parti denemesinin geri güçlere verdiği yeşil bayraklar asma ve sandıklardan kırmızı fesleri çıkarma olanağı, onu bu girişimden geri döndürmüştü. Yücel, bunu Atatürk'ün tek başarısızlığı olarak görüyordu. Ancak bunu da yenilmemek için yenilmek anlayışına dayandırıyor. Özgürlüğe derin aşkına karşın biçimsel bir özgürlük rejimi yerine açıktan devrimleri korumayı istemişti.

Atatürk'ün gençlik vurgusunu, onun kişiliği ile örtüştüren Yücel, "Dağ Başını Duman Almış" Marşını, onun 18 Mayıs 1919 gecesini Karadeniz'in siyah dalgaları içinde bindiği küçük teknesini dalgalar döverken söylediğini anımsatarak; "halden, istikbale giderken" bu marşı söyleyen Atatürk'ün, tıpkı bu marş gibi kendisinin de genç olduğunu söylüyor ve; ölümünden sonra yıllar geçmiş Atatürk'ün, bugün değil ölü, tam bir genç olarak Türk gençliğinin arasında bulunduğunu belirtiyordu. 27 Mayıs olayında sokakları, caddeleri oluk oluk dolduran gençleri coşturanın; onlara bir ruh ve atılganlık verenin, bir ölü olduğunu anımsatarak şunları söylüyor: "Bir ölü, ama ne ölü? Diri bir ölü... Eğer öyle olmasaydı coplarla dayak yerken, üstlerine silah boşaltılırken bile Türk gençliği nasıl olurdu da en gür sesleriyle, Atatürk aramızdasın, diye bağırırdı. Atatürk, izin deyiz; diye seslenenler, bugün onun büyük çaptaki arabalarının, kamyonlarının önünde taşıyorlar.. Aman Allah'ım; o ne müthiş sevgi feriyadı; Atatürk, Atatürk, Atatürk, Atatürk; Ve Atatürk! Kırk yıldır bu çocuklara boşuna hizmet etmemişiz. Onların babalarına, hatta büyük babalarına, evlatlarına bu yolda boşuna hizmetkârlıkta bulunmamışız! Sevinçle yaşlanan gözlerim, bunları göreyerek kapanacak demek! Hamd olsun, Yarabbi sana! Memlekette bir değişme mi oldu? Ne var? Aslında bir değişme yok. Çünkü bu memlekette bir millet var, Türk var; Türk'ün ruhunda hürriyet var... Onu esaretten kurtaran Atatürk var. Her ikisini var olmaya devam ettiren ordu var. Bunlar zaten var değil mi idiler? Bugün, sadece bir perde açıldı ve biz bu var olan şeyleri bir kere daha dünya gözü ile gördük. Ögün, Türk evladı Ögün!"¹⁷

DİPNOTLAR

- 1) Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, C.1 (1919-1920), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1963, 6.Baskı s.16
- 2) "Hakimiyet Milletindir"; Cumhuriyet, 26 Nisan 1960; Hasan Âli Yücel, Hürriyet Gene Hürriyet-1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, Giriş Kısmı, ss. XVI-XIX

- 3) "Hakimiyet Milletindir"; Cumhuriyet, 26 Nisan 1960; Yücel, a.g.e, s.XIX
- 4) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997 s.231
- 5) "Hakimiyet Milletindir"; Cumhuriyet, 26 Nisan 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XV
- 6) "Hakimiyet Milletindir"; Cumhuriyet, 26 Nisan 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XV
- 7) "Hakimiyet Milletindir"; Cumhuriyet, 26 Nisan 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XV
- 8) "Kırk Bir Yıl Sonra"; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 9) "Hakimiyet Milletindir"; Cumhuriyet, 26 Nisan 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 10) "Kırk Bir Yıl Sonra"; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 11) "Kırk Bir Yıl Sonra"; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 12) "Kırk Bir Yıl Sonra"; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 13) "Kırk Bir Yıl Sonra"; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 14) "Kırk Bir Yıl Sonra"; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 15) "İnkılaplarımız ve Demokrasi"; Cumhuriyet, 14 Eylül 1953; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 16) "İnkılaplarımız ve Demokrasi"; Cumhuriyet, 14 Eylül 1953; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XX
- 17) "Niçin Atatürk"; Cumhuriyet, 15 Haziran 1960; Yücel, a.g.e, Giriş Kısmı, s.XXIV